

Dağistanlı Ömer Hulûsî Efendi Sadrazam Ahmed İzzet Paşa ile

kikât-ı Şer'îye üyeliğine getirilen Ömer Hulûsî Efendi Aralık 1910'da Mahkeme-i Evkâf kadısı, 18 Eylül 1911'de Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îye reisi oldu. Bu görevleri sırasında kendisine müderrislik pâyeleri verilmişti. Mart 1895'te ibtidâ-i dâhil Edirne müderrisliği, Ağustos 1902'de İzmir ve 25 Nisan 1907'de Edirne pâyesi almıştı. 1899'da dördüncü rütbeden Mecîdî, 8 Eylül 1902'de nikel Hicaz madalyası ile taltif edilmişti. 30 Ocak 1913'te İstanbul pâyesini aldı ve 2 Nisan 1914'te Anadolu kazaskerliğine getirildi. 1917'de birinci rütbeden Mecîdî nişanı ile ödüllendirilen Ömer Hulûsî Efendi, 1 Nisan 1917'de Tevhîd-i Kazâ Kanunu'na göre oluşturulan Mahkeme-i Temyîz-i Şer'îye Dairesi reisliğine tayin edildi. Ardından Ahmed İzzet Paşa kabinesinde 15 Ekim 1918'de şeyhülislâmlık makamına getirildi. 8 Kasım 1918'de kabinenin istifasıyla birlikte bir ay dolmadan görevinden ayrılmış oldu ve bu tarihten itibaren mâzul sayıldı. 8 Mart 1920'de kurulan Sâlih Paşa kabinesine Evkâf nâzırı olarak girdi. Ancak İngilizler'in İstanbul'u ve Yunanlılar'ın İzmir'i işgaliyle ortaya çıkan millî harekete karşı hükûmete baskı yapılması üzerine kabinenin 3 Nisan 1920'de çekilmesiyle birlikte bu görevi de sona erdi. Bu tarihten sonra Ömer Hulûsî Efendi'nin resmî bir görev aldığı dair kaynaklarda bilgi yoktur. Vefat tarihi kesin olarak bilinmemekte, şeyhülislâmlığın ilgasından yani 1922'den önce öldüğü kaydedilmektedir. Mezarının Fatih'te II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun Türbesi yanında olduğu belirtilirse de Hulûsî Efendi isimli bir zata ait olduğu anlaşılan buradaki mezar taşında vefat tarihi olarak geçen 27 Rebüülâhîr 1331 (5 Nisan 1913) tarihinin Ömer Hulûsî Efendi'ye ait olması mümkün değildir. M. Orhan Bayrak da me-

zarının Fâtih Camii bahçesinde bulunamadığını söyler.

Ömer Hulûsî Efendi'nin Arapça konuşup yazabildiği, ayrıca Farsça'ya da âşina olduğu kaydedilir, ancak kaynaklarda herhangi bir eserine dair bilgi yer almaz. Ahmed İzzet Paşa, Göztepe'de köşk komşusu olan Ömer Hulûsî Efendi'nin tatlı dilli, iyilik sever ve istikamet sahibi bir kişi olduğunu nakleder. Sicil kayıtlarında da büyük bir doğruluk ve liyakatle görevlerini ifa ettiğine işaret edilir ve hakkında tek bir şikâyet bile vâki olmadığı belirtilir. Kendisine şeyhülislâmlık teklif edildiğinde tereddüt etmiş, ancak Hayri Efendi ve Ahmed İzzet Paşa'nın ısrarı ile bu görevi kabul etmiştir. Ahmed İzzet Paşa, hâtıralarında Ömer Hulûsî Efendi'nin bir önseziyle meşihatı kabul etmekten çekindiğini, daha sonra bunda haklı olduğunu ve kendisine kötülük yapıldığının anlaşıldığını yazar.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, *Sicil Defterleri*, V, 27-28; Ahmed İzzet Paşa, *Feryadım* (haz. Süheyl İzzet Furgaç – Yüksel Kanar), İstanbul 1993, II, 14, 18-19; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, IV, 1985, 2004, 2123; Danişmend, *Kronoloji*², V, 162; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 250-251; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 83; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar*, Ankara 1989, II, 978, 1049; Sefer E. Berzeg, *Türkiye Kurtuluş Savaşı'nda Çerkes Göçmenleri*, İstanbul 1990, II, 74-75; *Fâtih Câmîleri ve Diğer Târihi Eserler* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 338; *İlmiyye Salnâmesi* (haz. Seyid Ali Kahraman v.dğr.), İstanbul 1998, s. 521-523; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1996, IV, 220-221.

TAHSİN ÖZCAN

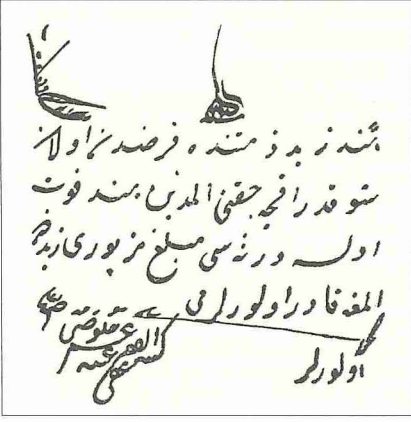
ÖMER HULÛSİ EFENDİ, Sâmânîzâde (1728-1812)

Osmanlı şeyhülislâmı.

İstanbul'da doğdu. İstanbul kadısı Sâmânîzâde Hasan Efendi'nin oğludur. Babasından ve çeşitli hocalardan ders aldı, kabiliyeti sayesinde kısa zamanda tahsilini tamamlayarak 1162'de (1749) Şeyhülislâm Ebûishakzâde Esad Efendi'den ruûs aldı. Çeşitli medreselerde müderrislikte bulundu, ardından kadılık mesleğine geçti. 1191'de (1777) tayin edildiği İzmir kadılığında bir yıl kaldı. 1197'de (1783) Mısır (Kahire) kadılığına getirildi. Bu görevdeyken kendisine Boyabat arpalık olarak tahsis edildi. Zilkade 1199'da (Eylül 1785)

Mekke kadısı oldu. 9 Rebülevvel 1201'de (30 Aralık 1786) surre alayı ile birlikte İstanbul'a dönünce kendisine Bendere-reğli arpalık olarak verildi. 1205'te (1790) İstanbul kadılığına getirildi. Zilkade 1206'da (Temmuz 1792) Anadolu sadâreti pâyesi aldı ve 1209 yılı Muharrem ayının başında (Temmuz 1794) Anadolu kazaskerliğine tayin edildi. 1210'da (1795-96) Rumeli sadâreti pâyesi aldı ve 1212 yılı Receb ayının başında (Aralık 1797) Rumeli kazaskeri oldu. Süresini tamamladıktan sonra bir müddet görev almadı ve Şeyhülislâm Mustafa Âşir Efendi'nin azli üzerine 18 Safer 1215'te (11 Temmuz 1800) meşihat makamına getirildi. 21 Mayıs 1803'te bu görevden azledildi. Sert mi-zaçlı olması yanında memuriyet verirken iltimas kabul etmeyip ehliyet ve liyakat aramasının ilmiye zümresiyle arasının açılmasına, dolayısıyla işlerin sekteye uğramasına yol açtığı ve bu durumun azlinde etkili olduğu söylenir. Azlinden sonra Beylerbeyi'ndeki sahilhânesinde inzivaya çekildi.

13 Temmuz 1807'de azledilen Şerifzâde Topal Atâullah Mehmed Efendi'nin yerine ikinci defa şeyhülislâmlığa getirildi, ancak bir gün sonra istifa etmek zorunda kaldı ve tekrar inzivaya çekildi. Dönemin siyasi havasını gözler önüne seren en üst derecedeki bir makam sahibinin mâruz kaldığı bu muamele müderrislerden Seyyidâ Efendi'nin teziratı ve ortalığı karıştırmasının sonucudur. Seyyidâ Efendi, hanımının vâlîde sultana yakınlığı sebebiyle girip çıktığı meclislerde ulemâyı aşığılamakta, ancak ilişkileri itibarıyla kendisine bir şey söylenememekteydi. Diline doladığı kişilerden biri de Şeyhülislâm Atâullah Mehmed Efendi idi. Kabakçı Mustafa'nın da hazır bulunduğu meclislerde şeyhülislâm aleyhinde bulunmakta, kendisinin III. Selim'in tahttan indirilmesine samimi olarak razı olmadığını ileri sürmekte ve bu yüzden onu Etmeydanı'ndaki toplantıda sessiz kalmakla suçlamaktaydı. Neticede, sefer dolayısıyla sadrazamanın İstanbul'da bulunmamasından hareketle şeyhülislâmlık makamının daha da önem kazandığını belirterek Yeniçeri Ocağı tarafından tayin edilmiş bir şahsın şeyhülislâm olmasının gereği üzerinde durmuş, konuyu Kabakçı Mustafa'nın bulunduğu bir başka mecliste tekrar dile getirdiğinde bu gerekliliği Ocaklı'nın aldığı bir karar olarak aksettirmişti. Bunun üzerine Kabakçı Mustafa meseleyi sahiplenerek vâlîde sultana duyurmuş ve Atâullah Efendi'nin azli bu şekilde gerçekleşmişti.

Sâmânîzâde Ömer Hülûsî Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Sal-nâmesi*, s. 568)

Böyle bir siyasî çekişme ortamında, daha önceki şeyhülislâmlığı esnasında katı bir tavır sergilemiş olması sebebiyle siyasî çevrelerce pek makbul sayılmayan Ömer Hülûsî Efendi'nin şeyhülislâmlığa getirilmesi ulemânın önde gelenlerinin tepkisini çekti. Bunların başında bulunan ve Atâullah Efendi'nin de hocalığını yapmış olan Münib Efendi ve taraftarları herkes için isabetsiz ve sıkıntılar doğuracak bir tayinde bulunulduğunu bildirdiler. Bu iddiayı o sırada reisülküttâblık yapan ve Atâullah Efendi'nin yakınlarından olan Hâlet Efendi de destekledi. Kaymakam Köse Mustafa Paşa, sekbanbaşı Mustafa Ağa, rikâb-ı hümayun kethüdâsı Mustafa Efendi ve Hâlet Efendi ile birlikte huzura çıkarak Ocaklı'nın mâzul şeyhülislâmın tekrar nasbını istediğini ve kendilerine sorulmadan yapılan bu değişikliğin büyük bir fitneye yol açacağını söylediler. Neticede Atâullah Mehmed Efendi'nin meşihat makamına iadesi ve Ömer Hülûsî Efendi'nin istifa ettirilmesi kararlaştırıldı. İstanbul'da konağı olmadığı için damadı Meklîzâde Âsım Efendi'nin konağında kalan ve tebrikleri kabul etmekte olan Ömer Hülûsî Efendi'ye durum Hâlet Efendi tarafından bildirildi. Atâullah Efendi aynı gün tekrar meşihat makamına getirildi. Gelişmelerin müsebbibi olarak görülen Seyyidâ Efendi Tarsus'a sürülerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı.

Ömer Hülûsî Efendi, II. Mahmud'un cülûsundan sonra 22 Eylül 1810'da Dürrîzâde Abdullah Efendi'nin yerine üçüncü defa şeyhülislâmlığa getirildi ve bir yıl dokuz ay kadar bu görevde kaldı. Ancak yaşının ilerlemesi ve çabuk hiddetlenip sert tavırlar sergilemesinin yol açtığı huzursuz-

luklar dolayısıyla 12 Haziran 1812'de kendi isteğiyle görevinden ayrıldı ve evine kapandı. 1227 Cemâziyelâhir başlarında veya şeval ayının ortalarında (Haziran veya Ekim 1812) vefat etti. Mezarı Fatih'te Dârüşşafaka'da Otlukçu Yokuşu'ndadır. Toplam dört yıl yedi ay bir gün meşihatta bulunmuştur.

Kaynakların belirttiğine göre Ömer Hülûsî Efendi faziletli ve olgun bir kişiydi. Servet sahibi, ancak tutumlu olduğu, bununla birlikte hayır işlerini sevdiği kaydedilir. İlk şeyhülislâmlığı esnasında Fâtih Camii civarında Otlukçu Yokuşu'nda çeşitli odalarla cuma namazı kılınan bir mescidi cami olarak yeniden yaptırmış, ayrıca bir kalenderhâne inşa ettirerek Nakşibendî tarikatından Özbek dervişlerine tahsis etmiş, masrafları için muhtelif akarla birlikte nakûd vakfetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taylesanîzâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: *İstanbul'un Uzun Dört Yılı: 1785-1789* (haz. Feridun M. Emecen), İstanbul 2003, s. 71, 83, 100, 189, 199; Şânîzâde, *Târih*, I, 399; II, 153-155; *Devhatü'l-meşâiyih*, s. 117-119; *Cevdet, Târih*, VII, 215; VIII, 198-199, 200-201; *Sicill-i Osmânî*, III, 597-598; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 567-568; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1961, V, 81-84, 97, 165; Danışmend, *Kronoloji*², V, 148-151; Stanford J. Shaw, *Between Old and New: The Ottoman Empire under Sultan Selim III, 1789-1807*, Cambridge 1971, s. 372, 398, 412; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 167-168; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 77.

TAHSİN ÖZCAN

ÖMER b. HÜBEYRE

(bk. İBN HÜBEYRE, Ömer).

ÖMER LUTFİ EFENDİ

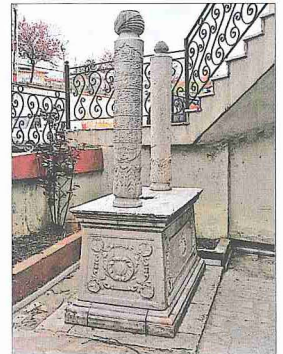
(1818-1897)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Bodrum kazasında Saravolos nahiyesisinin Sandîme (Sayzima) köyünde doğdu. Bodrumlu Hacı Ömer Efendi'nin torunu, Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini memleketinde yaptı. Ardından İstanbul'a giderek Akşehirli Ömer Efendi'nin derslerine devam etti ve ondan icâzet aldı. 1850'de imtihana girerek ibtidâ-i hâric derecesiyle Fâtih Medresesi'nde müderrisliğe başladı. Müderrisliği süresince aralarında Arapkırlı Hüseyin Avnî'nin de bulunduğu çok sayıda talebe icâzet verdi. Sultan Abdülaziz'in cülûsundan sonra onun büyük oğlu veliaht şehzade Yüsun İz-

zeddin Efendi'nin hocalığını yaptı. 1865'te Tophane müftülüğüne tayin edildi. Ertesi yıl bilâd-ı hamse mevleviyetine ulaştı. 1867'de memuriyeti Tophane âzalığına nakledildi. Bir yıl sonra Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî müftülüğüne getirildi ve kendisine Meclis-i İntihâb-ı Hükkâmî'ş-şer' âzalığı da verildi. Bu sırada Haremeyn pâyesini aldı. 1869'da İstanbul pâyesini elde etti ve Meclis-i İmtihân-ı Kur'a âzalığına getirildi. Ertesi yıl bütün memuriyetlerini bırakarak Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye âzası oldu. 1873'te Üsküdar Bidâyet Mahkemesi başkanlığına tayin edildi. Kaynaklarda yer almamakla birlikte eserlerindeki ifadelerden 1874'te Temyiz-i Hukûk Dairesi'nde reis olduğu anlaşılmaktadır. 1875'te İstanbul kadılığına getirildi. Bu sırada Anadolu kazaskerliği pâyesini aldı ve kısa bir süre sonra fiilen Anadolu kazaskeri oldu. Ardından hacca gitti.

Rumeli kazaskerliği pâyesini almadan 18 Ocak 1889'da Uryânîzâde Esad Efendi'nin yerine şeyhülislâmlığa getirildi. İki yılı aşkın bir süre görev yaptıktan sonra Sadrazam Kıbrıslı Kârnîl Paşa hükümetiyle birlikte 4 Eylül 1891'de şeyhülislâmlıktan azledildi. Azlinde halefi olan mektupçusu Hâlidefendîzâde Mehmed Cemâleddin Efendi'nin jurnalının tesiri olduğu kaydedilir. Sultan Abdülhamid'in, Maksûdiye Hanı ile ilgili olarak sadârete verilip evkafa ve meşihata havale edilen bir dilekçedeki bazı ifadelerden hareketle kendisinin hal'i için fetva istendiği ve V. Murad'ın tahta çıkarılmasının planlandığı vehmine kapıldığı, bu sebeple sadrazam ve diğer vekillerle birlikte Ömer Lutfi Efendi'yi de azlettiği nakledilir. Bu olaydan sonra vekillerin çoğu İstanbul dışına sürgüne gönderilmiş, Ömer Lutfi Efendi de köşkünde nezâret altına alınmıştır. Mecelle Cemiyeti'nin hazırladığı nizamnâme doğrultusunda daha önce nizamî mahkemelerin baktığı huzur mü-râfaaları, Ömer Lutfi Efendi'nin şeyhülislâmlığı döneminde Mecelle Cemiyeti'nin lağvedilmesiyle yeniden ihdas edilmişse de

Ömer Lutfi Efendi'nin mezarı